

Європейська перспектива: тернистий шлях України до Європи

Ігор ТКАЧЕНКО,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Інституту європейських досліджень НАН України

Інтеграція нашої держави до Європи, поєднана з одночасним розвитком динамічних взаємин з іншими потужними світовими гравцями – Росією, Японією, Китаєм, Індією, Бразилією, – допоможе їй адаптуватися до змін, що відбуваються, та посісти гідне місце на світовій арені.

7

На цьому шляху Україні потрібно здолати багато перешкод. Це стосується насамперед захисту національних економічних інтересів (що, як бачимо, не надто успішно вдається), без чого неможлива ефективна участь у міжнародному поділі праці, та поступового покращення іміджу нашої держави у світі через проведення реальних реформ і курс на вдосконалення законодавства та демократизацію українського суспільства [2, с. 55]. Потрібно виконати надзвичайно складну роботу, аби підготувати економіку, законодавство, правову сферу, зовнішню та внутрішню політику і, насамперед, саме українське суспільство, до того, щоб членство України в ЄС вийшло за рамки протоколів про наміри і набуло реальних рис.

Попри усвідомлення українським суспільством та владними структурами розуміння того, що європейська інтеграція – це, насамперед, внутрішня, а не лише зовнішня політика, ця парадигма недостатньо закріпилася в їхніх діях. Так звані реформи, які повинні б наблизити Україну до ЄС, мають непереконливий вигляд і для самих українців, і для європейців.

І це аж ніяк не дивує. Нерідко реалізація реформ у нас зводиться лише до розробки законопроектів, без належної уваги до їхньої якості та своєчасного ухвалення, годі вже казати про ретельну імплементацію. По суті, йдеться про очевидне пробуксовування державних структур: через неефективність бюрократичного апарату покладати на нього відповідальність за європейську інтеграцію надзвичайно небезпечно й недоцільно. Украй громіздкий і наскрізь корумпований штат державних чиновників, який перейняв усі найгірші риси радянської системи управління, надто негативно впливає на і без того низький рейтинг України. Однак хіба тільки Україна мала подібні проблеми розвитку?

Така ситуація характерна для всіх посткомуністичних країн, тому Українській державі варто було б використати, приміром, досвід Чехії періоду розпаду європейського союзу. Так, чи не перше, з чого почав 1989 року своє президентство Вацлав Гавел, – практично заново сформував правоохоронну систему: за кілька місяців змінилося 90 відсотків працівників суду, прокуратури та внутрішніх справ (у такий спосіб від влади цілком було усунуто скомпрометовану комуністичну номенклатуру) [7]. На превеликий жаль, в Україні люстрації державного апарату не відбулося, однак цей факт не усуває потреби проведення серйозного реформування політичної влади та глибоких економічних реформ. Україна має бути правовою державою, в якій належним чином захищалися б права й свободи людини й громадянина. А для створення дієвої системи відносин, яка буде спроможна забезпечити Україні відповідність критеріям членства в Європейському Союзі, потрібні адекватні законодавчі рішення й ефективна їхня реалізація. І тут немає нічого неможливого.

Ще один чинник, який є перешкодою для входження України в тісніший контакт з ЄС, – це взаємини з Росією. У контексті російського геостратегічного бачення Україна мала увійти до інтеграційних формувань пострадянсько-

го простору під домінуванням Російської Федерації [4, с. 51]. Аналіз тенденцій розвитку україно-російських відносин, особливо 2010 року, доводить, що небажання Росії бачити Україну в колі європейських держав набуло рис цілеспрямованої політики, мета якої – включення нашої держави до жорсткішої системи залежності від Москви, за аналогією з «білоруським варіантом». У разі посилення впливу Кремля, про членство України в ЄС можна практично забути, особливо якщо Брюссель реально відмовиться від будь-якої інституційної взаємодії з нею, остаточно відвівши нашої державі роль буфера між східними кордонами ЄС та Російською Федерацією. Хоча, поряд із цим, цілком очевидно, що Україна аж ніяк не є частиною Росії, а її географічна, культурна та історична приналежність до об'єднаної Європи доповнюється дедалі новими політичними та економічними складовими [4, с. 50]. У принципі, це не суперечить інтересам нашого північно-східного сусіда, навіть більше – може сприяти розвитку добросусідських взаємин між двома країнами. Однак, і це факт, такий варіант можливий лише в разі позитивних змін у зовнішній політиці РФ, опісля яких Україну не розглядатимуть як частину території Росії, тимчасово втрачену для Російської імперії.

Іншою внутрішньою проблемою, що стоїть на заваді євроінтеграції України, є виразний внутрішній поділ українського суспільства на схід і захід, які мають чітку географічну орієнтацію на Росію та ЄС відповідно. На жаль, мусимо констатувати, що вітчизняній владі не вдалося подолати суспільний розкол і належним чином забезпечити висвітлення переваг членства України в ЄС та НАТО, що особливо помітно на сході й півдні нашої держави. Жити, як у Європі, мріють і на заході, й на сході України, однак розуміння того, в який спосіб можна досягти такого рівня суспільного розвитку, кардинально відмінні. Об'єднання всієї держави, українського суспільства, владних структур навколо ідеї європейської інтеграції може стати рушійною силою структурних перетворень, які в перспективі наблизять Україну до критеріїв відповідності статусу потенційного члена ЄС.

На нашу думку, слід активно використовувати досвід наших західних сусідів, які успішно реалізували своє прагнення жити в сім'ї європейських народів. Україна є і буде важливим стратегічним партнером країн Центральної Європи, а отже – й усього Європейського Союзу. Тому саме держави цього регіону, і в першу чергу Чехія та Польща, можуть стати адвокатами України під час вступу до організації.

Те, що нашої державі справді потрібна допомога в реалізації її європрагнень – беззаперечний факт. Утім вона навряд чи зможе довести упередженій Західній Європі, що завдяки приєднанню України до ЄС саме країни західної демократії матимуть вагомий здобутки. Для цього важливо крок за кроком формувати позитивний імідж Української держави, брати активну участь у загальноєвропейських процесах та єврорегіональній інтеграції в Центральній

Європі, аби вказати на реальність не лише географічного чинника, а й ціннісних настанов, а також близькості європейських ідеалів нашому суспільству. Однак, приміряючи їх до України і її реалій, західноєвропейські країни мають серйозні сумніви щодо статусу держави як невід'ємної частини європейського світу. Мало того, складається таке враження, що Європа наразі остаточно не визначила свого ставлення до України та її перспектив.

Але в будь-якому разі політику ЄС щодо України слід визначити як таку, що не має чіткої концепції. На ній лежить тавро подвійності, двозначності й навіть суперечливості, про що свідчать наслідки розширення ЄС на Схід. Причини варто шукати в подіях 1993 року, коли в Маастрихті було прийнято принципи рішення про доцільність розширення Євросоюзу, а також визначено його можливі кордони. Йшлося, насамперед, про «відновлення Європи» в межах, що існували до початку Другої світової війни. Саме тоді й було вирішено, які країни мають поповнити список членів Європейського Союзу в майбутньому, на основі чого й будувалася політика розширення організації. На превеликий жаль, Україна до списку кандидатів не потрапила, але варто відзначити, що, щойно здобувши на той момент незалежність, шансів як таких вона не мала.

Таким чином, Європейський Союз ще з початку 90-х років ХХ століття провадив стосовно Києва досить пасивну політику, зациклившись на «першій хвилі» розширення (Польща, Угорщина, Словенія, Чехія, Естонія), а потім – на балканській кризі. Європа, нібито намагаючись показати свій інтерес до України, насправді тримала її на відстані, уникаючи подальшого зближення [3, с. 27]. Сам підхід ЄС до нашої держави полягав у фактичній відмові останній не лише в повноправному, а навіть в асоційованому членстві. Україну, по суті, підштовхували до входження в зону впливу Москви (сьогодні ми вже отримали реальне підтвердження зростання залежності офіційного Києва від Кремля). Аргументи стосовно відродження у такий спосіб євразійської політичної могутності не справляли на європейських чиновників жодного враження [4, с. 58]. Ще більше ця тенденція посилилася після розширення ЄС у 2004 році, коли в Брюсселі зміни в Центральній Європі почали вважати остаточною.

Як зазначив в одному зі своїх інтерв'ю Вацлав Гавел, «Європейський Союз шукає зараз відповідь на те саме питання, що й Україна: де закінчується Європа?» [1]. Фактично, в уяві європейців лінія розламу пролягає саме західним кордоном нашої держави, яка, таким чином, є лише сусідом, але аж ніяк не перспективним членом європейської сім'ї. Сьогодні це сприйняття ще більше утвердилося внаслідок реального розчарування в Європі українською перманентною політичною кризою 2005–2009 років, непередбачуваними наслідками світової економічної кризи, її впливом на вітчизняну економіку тощо. Слід також згадати негативні популістські настрої, ксенофобію, що домінують серед жителів європейських країн завдяки «страшним» розповідям про наплив іммігрантів, які нібито підірвуть економічний добробут і зруйнують наявні системи соціального захисту. Звичайно, Україна з 46 мільйонами населення, тривалою економічною та суспільно-політичною кризою справді є непередбачуваним партнером, ба, навіть сумнівним капіталом, а тому Євросоюз воліє за краще триматися на відстані: побоювання конкуренції в окремих галузях економіки, острах перед дешевою, енергійнішою й менш вибагливою робочою силою, вузькі національні інтереси – все це негативно позначається на ставленні держав старої Європи до України.

Чи означає все сказане, що наша держава не має жодних шансів на вступ до Європейського Союзу? Звичайно ж, це не так! Українцям слід, у першу чергу, пам'ятати, що в світі й надалі пануватиме правило: міждержавні відносини не будуються на альтруїзмі, а визначаються інтересами. Україна стане членом ЄС тільки тоді, коли останній буде в цьому зацікавлений. Варто не забувати й про те, що європейська інтеграція обирає справді гідних, а тому Україна ще має докласти багатозусиль, аби набути необхідних чеснот.

Головна ідея, яку українській стороні потрібно донести до своїх європейських колег, – це розуміння того, що

об'єднання Європи є процесом, котрий ще далекий від свого завершення. Доти, доки будь-яка країна (в тому числі Україна) стоїть на порозі Європейського Союзу, об'єднання не можна вважати завершеним, а розширення – успішним. Ми зобов'язані спрямувати політичну думку ЄС щодо України в русло неминучості нашого членства в цій організації. Це буде, звичайно, складно, адже для багатьох європейців Українська держава вже остаточно опинилася за межами Європи. Водночас успішні дії наших слов'янських сусідів по регіону Центрально-Східної Європи показують, що тут немає нічого неможливого.

Часто можна почути фразу, що ми Європі не потрібні. Навіть якщо й так, що тоді заважає українцям працювати над тим, аби домогтися взаємності з Європою? Україна має зрозуміти, що ключі від членства в Європейському Союзі – в її власних руках, і їй слід замислитися над тим, як цими ключами скористатися. Водночас навряд чи варто намагатися випередити події й марно витратити час на дискусії щодо часових меж вступу нашої країни до ЄС – потрібні не розмови, а дії. Час розмов залишився в минулому, а перед Україною постають нові завдання на шляху реалізації омріяної мети.

Для успішного втілення своїх прагнень наша держава може скористатися перевагами, наприклад Східного партнерства [5, с. 2]. Серед них – нові посилені угоди між ЄС та країною-партнером, створення поглиблених зон вільної торгівлі, лібералізація візового режиму з можливістю започаткування візового діалогу, створення спеціальної програми допомоги для зміцнення адміністративної спроможності країн-партнерів [6].

Уже сьогодні ми є свідками певних практичних кроків, спрямованих на поглиблення діалогу Україна – ЄС. 9 липня 2010 року Київ відвідав президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, під час його візиту було приділено увагу таким актуальним проблемам, як переговори про створення зони вільної торгівлі, лібералізація візового режиму, підготовка до підписання угоди про асоціацію та дотримання в Україні демократичних свобод. Хотілося б вірити, що це не лише декларації, а й реальні кроки, свідчення вірності обраною нашою державою стратегічному курсу. Й хоча на сьогоднішні питання про перспективи членства України в ЄС не порушується, вона, як і будь-яка інша європейська країна, може розраховувати на входження до організації у майбутньому, відповідно до статті 49 Договору про ЄС (Маастрихтського договору 1993 року) та після виконання всіх необхідних вимог до кандидата на вступ. Тому сьогодні потрібно вести діалог про якісне наповнення вже наміченого курсу конкретним змістом, визначення пріоритетів та належне інституційне забезпечення цього процесу. Адже лише досягнення стандартів, необхідних для держави, яка гідна бути членом ЄС, надасть Україні реальну можливість зберегти національну ідентичність і не стати жертвою глобальних світових зрушень.

Джерела

1. Вацлав Гавел: «Я готовий завжди підтримати Україну» // <http://www.dt.ua/3000/3760/54886>
2. Віднянський С., Мартинов Ю. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи / Український історичний журнал, 2001. – № 4. – С. 41–57.
3. Денисюк В. Далекий обрій європейський / Політика і час. – 2001. – № 9. – С. 19–29.
4. Крапівін О. Євроатлантична інтеграція України: Навчальний посібник / Олександр Крапівін, Ігор Тодоров; Донецький нац. ун-т. – Донецьк: «Вебер» (Донецька філія), 2008. – 328 с.
5. Кудряченко А. І. Європейський вибір України: досягнення, виклики, перспективи / Віче, 2009. – № 16. – С. 2–4.
6. Моцик О. Східне партнерство – додатковий шанс на зближення з ЄС // <http://www.dt.ua/1000/1550\6037>
7. Підлуцький О. Роман Шпек: Будівлю членства України в Євросоюзі зведено відсотків на 20–25 // <http://www.dt.ua/1000/1600/62212>